

De Vlaamse Broeders van Limburg (2)

Flor VAN VINCKENROYE

II. De oprichting

Op 13 juni, de dag dat de stichtingsvergadering moest plaats hebben, deelt *De O.* mee dat „op verzoek en om de hevige hitte” men het goed gevonden heeft „de eerste vergadering van het Vlaemsch komiteit te verdagen. Men zou niet geerne in klein getal voor de eerste reize byeenkomen, dit zou de onderneming als mislukt doen voorkomen”. Intussen zouden „een twintigtal manschappen aen onzen oproep hebben beantwoord”. Men heeft nu ook besloten vooraf een „voorstel van reglement” mee te delen (Zie dit reglement in bijlage).

Met dit ontwerp van reglement worden meer concreet de inrichting, bedoeling en werkwijze van de Vlaamse Broeders duidelijk. De leuze van de vereniging is „Concordia et labore”. De vereniging zal werkende leden en ereleden tellen. De leden betalen een jaarlijkse bijdrage van vier frank. Elk lid leest ééns per jaar een eigen werk voor, zoniet wordt hij beboet met twee frank. Men deponeert de voorgelezen werken in de bibliotheek van het gezelschap. Er zijn jaarlijks vier vergaderingen, beurtelings in Hasselt en in Sint-Truiden. Elk jaar organiseert de vereniging een feestmaal. Het genootschap voorziet in andere gemeenten ook „buitenkringen” waarvan de leden de vergaderingen van de Vlaamse Broeders mogen bijwonen, evenwel zonder stemrecht. In het bestuur van de kring voorziet men een voorzitter, een ondervoorzitter, twee dekens en een secretaris-penningmeester die voor vijf jaar verkozen worden en van wie er elk jaar één moet aftreden.

Op 20 juni heerst nog steeds de „langdurige en bovenmatige hitte” die het „onderwerp aller gesprekken is”, maar meteen wordt meegedeeld dat de eerste vergadering van het genootschap op zondag, 27 juni, „zonder uitstel is bepaeld geworden. Zy zal plaats hebben om twee uren namiddag in een zaal op het bureel van den *Onafhankelyke* te bepalen”.

De definitieve naam van het genootschap duikt nu geregeld op. De volgende oproep draagt als titel: „Aen onze Vlaemsche Broeders van Limburg”. Het zoveelste warm pleidooi voor deelneming aan de vergadering volgt: „Onnoodig u te zeggen, dat van deze zitting veel zal afhangen voor de toekomst van zulkdanige instelling, en u voor te houden van wat belang zy zyn zal voor den bloei onzer nationale letterkunde. Limburg is lang genoeg, te lang, stil gebleven; de letterkringen die er bestaen zyn slechts in gestichten van onderwys of

in niets beduidende gemeentens opgesloten¹². Er moet een kring bestaan, die zich kunne uitbreiden door de gantsche provincie en overal zyne werking rigten''.

Een bescheiden verslag over deze vergadering van 27 juni laat geen grote bijval veronderstellen. Het luidt als volgt: „De eerste vergadering der Vlaemsche Broeders van Limburg heeft zondag om 2 uren plaats gehad, zoo wy het aengekondigd hadden. De opkomende societeit telt reeds een aantal leden, en doet ons veel voor de toekomst hopen''. Tot voorzitter werd J.T.A. Sneyers¹³ gekozen en D. Traets werd secretaris. De volgende vergadering werd gepland op de tweede zondag van september (12 september) te elf uur voormiddag. Het verslag belooft „in een volgend nummer meer nog over die belangrijke inrigting te zeggen'' (O.,30-6-58).

Nadien volgt echter een vrij laconisch bericht. Op 11 augustus meldt *De O.* dat eindelijk dan toch het genootschap bijval geoogst heeft, evenwel voor een goed deel dank zij de bereidheid van Sint-Truiden. Wij vernemen meteen ook een verklaring waarom het enthousiasme van Hasselt niet erg groot was: „Hasselt is te uitsluitelyk aen zyne Nyverheid overgegeven en laet zich weinig in met letterkundige vraagpunten''.

De tweede vergadering had op 12 september in Sint-Truiden plaats. Veel belangrijks vernemen wij daarover niet.

Op 12 december had dan de derde vergadering van de Broeders plaats, waarschijnlijk te Hasselt. De toon van het verslag is optimistisch: „Men telt al een veertigtal leden van allen stand'' en er werden „stukken'' voorgelezen (O., 25-12-58).

Bij herhaling keert de O. zich in de loop van 1859 tegen de bewonderaars van het Frans die daardoor hun Nederlandse moedertaal minachten. Ook de liberalen en de vrijmetselaarsloges worden geregeld over de hekcl gehaald.

In dat zelfde jaar voelt het genootschap zich gelukkig met het te verschijnen verslag van de Vlaamse Grievencommissie¹⁴, stimuleert er de aanstaande verkoop van en eindigt zijn aanbeveling met deze woorden: „Wy verwachten, dat Limburg niet zal ten achteren blyven. Hoe meer het Verslag zal bekend zyn, hoe zekerder wordt de uitslag onzer billyke vragen, te weten: *gelykheid van vlaemsche en waelsche Belgen en vryheid van taelgebruik voor eenieder*'' (O.,6-2-59). Met het vooruitzicht op dit verslag van de Grievencommissie voe-

12. In Limburg bestond *Utile Dulci* aan het Klein Seminarie te Sint-Truiden. In Halen was onder impuls van J.B. De Grove de *Nicolaïkring* werkzaam. Zie over deze kring: F. VAN VINCKENROYE, De Nicolaïkring van Halen, in: *Limburg*, LXIX, 1990, p. 17-22.

13. J.T.A. Sneyers, geboren te Sint-Truiden in 1823 en er gestorven in 1876. Hij was er leraar Latijn, Grieks en Nederlands aan het college. In 1878 werden bij Van In te Lier zijn *Verspreide Nagelaten Gedichten* uitgegeven.

14. Zie over de Grievencommissie de *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* i.v. „Vlaamse Commissie'', pp. 1926-1928.

len de Vlaamse Broeders zich dapper: na een bestaan van „nauwelyks een zes maenden” zijn zij „reeds het perk binnen getreden, en hebben niet geaerzeld hunne stem te verheffen”. Zij sturen een „smeekschrift” aan de leden van de senaat met onder meer deze tekst: „Indien wy, Limburgers, ons tot nu toe by de andere vlaemsche gewesten niet gevoegd hebben, het is enkelyk omdat wy, overtuigd van de onpartydigheid en goede inzigten der aen het bewind zynde mannen, gedacht hebben dat de toegestuerde vertoogen en de talryke inlichtingen, in de werkzaemheden der kommissie geput, hoogst voldoende waren om de billykheid en gegrondheid der opgegeven klagten aan den dag te leggen”. Wij hopen „dat gij, met al uw krachten zult aendringen by het staetsbestuer om het verlangen der Vlamingen in te willigen en uwen invloed zult gebruiken ten gunste eener bevolking die niets dan haer regt vraegt” (O., 23-2-59).

Op 13 maart 1859 heeft de vierde vergadering in Sint-Truiden plaats. Er worden weer „verscheidene nieuwe leden” aangenomen en andermaal literaire lezingen gehouden. J. Stordeur¹⁵ las een klein gedicht onder de titel *Het onweder* en „de inleiding tot een werk genaemd *Een verblyf te Tongeren*”. N. Rachels¹⁶ heeft „eene studie gelezen over den zang en zyn godsdienstig gebruik beschouwd” (O., 20-3-59). P. Vanschillebeek¹⁷ bracht er de *Zang van den Vlaamschen Broeder van Limburg*, een lied in 6 strofen van 4 verzen met een refrein. De O. van 20 maart 1859 publiceert het in zijn geheel en het werd blijkbaar het lijflied van de vereniging.

Op woensdag 4 mei zou men een banket houden om volksvertegenwoordiger Ridder de Corswarem¹⁸ te huldigen voor zijn verdiensten als verdediger van de moedertaal in de *Vlaemsche Commissie*, beter bekend als de Grievencommissie, die dus juist haar reeds vermeld werkingsverslag had gepubli-

15. Jan Stordeur werd geboren in Tongeren op 5 februari 1829, was sedert 1850 leraar aan de Normaalschool te Sint-Truiden en werkte mee aan het blad *De Hoop*. Begin oktober 1859 werd hij naar Hoei overgeplaatst als leraar. Hij werd later deken van Vlijtingen en erekanunnik. Hij stierf in Tongeren in 1909. (E. KONINCKX, *De priesters van het Bisdom Luik. (1925-1967)*, Luik 1974, nr. 4119, p. 300).

16. Nikolaas-Hubert Rachels werd in Genk geboren op 26 mei 1833. Hij was sedert 1857 leraar Nederlands en geschiedenis aan de Normaalschool te Sint-Truiden, verving J.B. De Grove na diens dood in 1867 korte tijd als coadjutor in Horpmaal, werd in 1886 pastoor-deken van Hasselt en later erekanunnik van de kathedraal te Luik. Hij overleed in Hasselt op 3 december 1917. - Volgens Paul BELLEFROID in *Vlaams Leven* van 6 januari 1918 zou Rachels in Maasmechelen zijn geboren op 14 februari 1833.

17. Pieter Vanschillebeek werd geboren in Beverlo in 1829. Hij werd later deken van Aubel en stierf op 9 september 1891.

18. G.J. de Corswarem, geboren in Alken op 15 november 1799, stierf in Hasselt op 24 mei 1884. Was achtereenvolgens notaris te Wellen en te Hasselt, was van 1843, tot 1848 volksvertegenwoordiger, van 1839 tot 1842 en van 1872 tot 1876 lid van de Provincieraad. Hij was gemeenteraadslid in Hasselt van 1857 tot 1863 en van 1869 tot 1878.

ceerd¹⁹. Naar aanleiding van dit banket had op diezelfde dag ook de vergadering van de Vlaamse Broeders plaats. Zij begon om 11 uur. Het banket volgde om 14 uur „in het gasthof van den heer Marcq²⁰ te Hasselt en „om half twee deed de vrome verdediger onzer taelregten zyne intrede in de banketzaal”. Gedurende het feestmaal houdt de gevierde de Corswarem een toespraak en wordt hij tot erevoorzitter van de vereniging uitgeroepen. Vanschillebeeks lied van de Vlaamse Broeder, „begeleid op het klavier door den heer Michel Ceysens”²¹, weerklonk tot driemaal toe en kluchtliederen vrolijkten het feest op. Het uitgebreid verslag van dit feestmaal vermeldt onder meer „verschillende feestdranken, onder anderen die door den heer advocaet Ulens²² aen den Hertog van Brabant” (O.,id.).

III. Interne moeilijkheden?

Omstreeks die tijd blijkt er een meningsverschil bij of over de Vlaamse Broeders te zijn ontstaan. Een brief „uit St.-Truiden” kloeg een gebrek aan objectiviteit aan in het verslag over het feestmaal dat *De O.* bracht: „Wy zouden eene grootere nauwkeurigheid daerin gewenscht hebben”. Deze kritiek komt er op neer dat advocaat Ulens in zijn toespraak in feite bijzonder de goede verstandhouding tussen Walen en Vlamingen had bepleit, een verstandhouding die ook in het verleden bestond en „wy verlangen alleen de bevestiging van hetgeen vroeger eeuwen lang in ons vaderland bestaan heeft” (O., 18-5-59). Afbreuk doen aan het Frans in België behoorde niet tot een vaderlands besef en volgens de brieveschrijver had advocaat Ulens in ’t bijzonder voorgesteld „te drinken op de eendragt tusschen de Vlaemsche en de Waelsche provincien, en de woorden welke hy by die gelegenheid zeide zyn belangryk genoeg om aen de lezers van den Onafhankelyke mede te deelen: ik heb ze my bezorgd en ik reken het tot pligt van ze u te schryven”.

De protesterende brieveschrijver wilde blijkbaar te kennen geven dat de Vlaamse Beweging zich in volle verstandhouding met de Walen, in een Belgische context, moest opstellen, een houding die Ulens op het feestmaal zou vertolkt en

19. Dit verslag verscheen onder de titel *Vlaamsche Commissie. Instelling. Beraedslagingen. verslag. Officieele oorkonden. Onder toezigt van leden der commissie uitgegeven.* 1859.

20. Hendrik Marcq was van 1852 tot 1867 waard van het Hôtel du Limbourg. Thans is in dat gebouw aan de Havermarkt de Arbeidsrechtbank gevestigd. Gedurende jaren was er een bankinstelling. (J.J. MELCHIOR - G. CALUWAERTS, *Hasselt intra muros*, Deurne-Hasselt 1989, p. 189).

21. Michiel Ceysens werd te Beringen geboren op 29 januari 1839 en overleed in Hasselt op 11 januari 1927. Hij was een broer van H.J. Ceysens. Hij was muziekleraar in Sint-Truiden en gaf in 1866 die baan op om zijn broer als drukker en uitgever op te volgen. Hij was eveneens lid van de Vlaamse Broeders. In 1910 volgde zijn zoon Jules hem op.

22. Ulens was advocaat in Sint-Truiden.

verdedigd hebben, maar waarvan *De Onafhankelyke* of de verslaggever, volgens de briefschrijver kennelijk met opzet, onvoldoende melding had gemaakt. De Vlaamse Beweging werd wel eens vaker voorgesteld als principieel vijandig tegenover het Frans dat al te veel Zuiders-wufte lectuur produceerde en daardoor de gezonde volksgeest aantastte. Naderhand gold het verwijt dat het koningshuis niet of onvoldoende geëerd werd.

Kwam deze brief van een belangrijk lid der Vlaamse Broeders zelf? De schrijver ervan beweerde in het bezit te zijn van de tekst der toespraak van advocaat Ulens. Wie was in dat geval deze Vlaamse Broeder? De brief hoefde niet naamloos te zijn, hij was dat wellicht ook niet, maar *De O.* vermijdt toch een naam te noemen. Het is begrijpelijk dat de Vlaamse Broeders hun eigen ruiten niet wensten in te gooien door eventueel te moeten toegeven dat deze brief uit hun eigen rangen kwam. Als spreekbuis van De Vlaamse Broeders bracht *De O.* nochtans geen directe reactie op dit briefincident. Zaten de Vlaamse Broeders in verlegenheid? Hoe kon deze pijnlijke situatie worden rechtgezet of omzeild? In die tijd scheen een echte of een gefingeerde brief als indirect antwoord daarvoor wel eens vaker een handig middel te zijn! Men kon een niet genoemde briefschrijver zodoende iets laten zeggen wat men om een of andere reden verkoos niet zelf te zeggen. Er zou namelijk uit Limburg een brief aan de Brusselse krant *De Tijd* „toegezonden” zijn en *De O.* citeert o.m. het volgende, handelend over de Vlaamse Broeders: „Vijf mannen slechts begrepen ons doel. Dry nog uitten den wensch ons te zien gelukken; zo na was de zaak by haren ondergang. Niet dat onze moedertael ten eenemaal veronachtzaemd werd in ons Limburg; echter men dierf er niet voor uit komen en in het openbaer zyn vaendel opsteken. Nu hebben reeds twee-en-dertig moedige Vlaemsche Zonen zich de hand gegeven en hebben gezworen op het altaer des Vaderlands, zonder ophouden voor de Moedertael te stryden. Aen hun hoofd staet thans de Wel Edele en achtbare heer ridder de Corswarem: oud volksvertegenwoordiger van het arrondissement Hasselt en lid der Koninklyke Vlaemsche Commissie. ‘Smans verdiensten hier aenhalen ware overbodig; alléén zyne medewerking aen het verslag der vlaemsche kwestie, is genoeg om zoo aenstonds te beseffen, dat de *Vlaemsche Broeders van Limburg* de zaak goed meenen, en van de toekomst verzekerd zyn met zulken deftigen man tot voorzitter te kiezen. [...] Reeds ook is het genootschap in verband met de byzonderste maetschappyyen van Vlaemsche Letterkunde van Belgie, *Tyd en Vlyt* en het *Kersouwen* van Leuven, de *Vlaemsche Bond* van Antwerpen, *Utile dulci* van St.-Truiden, en de societeiten van Gent en Brugge hebben er leden onder. Zoo is op eens ons Limburg met het Vlaemsch Belgie verbroederd en bestemd om weldra de reeds zoo ver gevorderde Letterkringen in te halen. Ja, blijft eensgezindheid en vlyt, als nu, onzen kring bezielen, dan zyn wy zeker van binnen twee, dry jaren aen het hoofd der Vlaemsche Beweging mede vooruit te stappen” (*O.*, 22-5-59)

Volgens deze brief was het genootschap in volle bloei, niettegenstaande grote moeilijkheden bij zijn ontstaan. De inhoud wijst erop, dat niet zo maar een sympathisant uit Limburg op de hoogte kon zijn van al deze concrete gegevens. Het is bijzonder vreemd dat de „brief” plots de Corswarem als voorzitter noemt. Sneyers zal, opmerkelijk genoeg, verder nooit meer als voorzitter vermeld worden en zelfs niet als lid. Hij nam trouwens ontslag bij de Vlaamse Broeders.

Het blad *De Hoop* dat sedert 15 januari 1859 in Sint-Truiden van de pers kwam, volgde aanvankelijk en tussendoor met sympathie de activiteiten van de Vlaamse Broeders, maar sedert einde april begonnen er in dit blad artikels te verschijnen die tegen de Vlaamse Broeders gericht waren. Zij droegen als titel „Kullagie” en waren gesigineerd met S.P.Q.R. Achter deze initialen ging Pieter-Huibrecht Creten²³ schuil, de toenmalige kapelaan van pastoor J.B. De Grove te Halen.

Dat was een bizarre situatie: pastoor De Grove, penningmeester en later secretaris van de Vlaamse Broeders, kreeg zijn eigen onderpastoor Creten als clandestiene tegenstander in de pers. Inderdaad, Creten bleek die „Kullagiemeester” te zijn²⁴, zoals hij minachtend in *De O.* werd genoemd en zich later ook zo zou noemen. Hoe lang De Grove daarvan onwetend bleef, is moeilijk te zeggen. De vraag kan gesteld worden waarop eventuele onenigheid tussen De Grove en Creten mocht berusten. In tegenstelling met Creten schijnt De Grove zekere aristocratische neigingen te hebben gehad waardoor hij bij voorkeur omging in hogere kringen en met invloedrijke plaatselijke ambtenaars. In oppositionele kringen werd daarover in Halen wel eens geroddeld, waarbij ook bepaald geldbeheer ter sprake kwam, waarop in een of andere „brief uit Halen” in *De O.* werd gezinspeeld (*O.*, 21-1-55 en 25-3-55). Toen Creten van april af zijn satirische en fel opgemerkte „Kullagie”-artikelen schreef, zag men aanvankelijk Sneyers als de auteur ervan aan²⁵, hetgeen toch laat veronderstellen dat Sneyers toen enigszins bekend was om een bepaalde

23. P.H. Creten, geboren te Stevoort op 18 december 1823 en overleden te Wijer op 22 september 1894. Hij was aanvankelijk kapelaan in Maasmechelen, waar hij Theodoor Hauben (° 1835) ontmoette en diens aanvankelijke studies begeleidde. Prozewerk: *De sot* (St.-Truiden, 1865) en een hele reeks verhalen, meestal voor het eerst in feuilletonvorm in bepaalde kranten verschenen. Hij werkte ook mee aan de almanak *De Kasakschieter* (1864-1870) en *Jantje Klaes* (1887-1894) met liedjes en gedichten. Creten schreef in 't algemeen een levendige, kwieke taal. Hij was vooral een vlot verteller.

24. In 1908 begon de uitgave van de „Volledige Werken van P.H. Creten onder bescherming van Hoogleraar Dr. Hauben”. Als inleiding tot de heruitgave van *De Zot*, Sint-Truiden 1908, schreef HAUBEN, die steeds de vertrouweling van Creten was en bleef, een levensschets van Creten (blz. V-XI), waarin op blz. XI vermeld wordt dat hij als „Kullagiemeester” korte stukjes schreef voor kranten. In één deeltje van de heruitgave van Cretens werken, onder de titel *Mengelingen*, Sint-Truiden 1914, komen „eenige der kleinere schriften van Pastoor Creten” voor. Met als titel „Kullage” staan daarin o.m. 143 bladzijden uit deze gelegenheids geschriften. Zie ook over P.H. Creten: L. ROPPE in *Nat. Biogr. Wdb.* III, Brussel 1968, kol. 233-235.

25. M. De Vroede, *De Belgisch-Limburgse pers van 1830 tot 1860*. Leuven-Parijs 1963, p. 178.

critische houding t.o.v. de Vlaamse Broeders. Van belang is daarbij te weten dat Sneyers van bij de oprichting van *De Hoop* deel uitmaakte van de redactie, samen met o.m. nog twee priesters, namelijk J. Stordeur en J.H.P. Craeybeckx²⁶. Een oorzaak van Sneyers' verdwijning uit het genootschap zou wel eens kunnen zijn, dat hem kwalijk genomen werd dat hij, als mede-redactielid van *De Hoop*, de „Kullagie”-artikelen niet belette te verschijnen. Helde hij over naar de opvattingen van Creten die anders dacht over de taak en de rol van de Vlaamse Beweging en met zijn opvatting ook de zienswijze van het bisdom vermoedelijk benaderde?

In ieder geval *De Hoop* van 21 april 1860 meldt: „De Heer Professor Sneyers komt zijn ontslag van *Vlaemschen Broeder* te geven”. Een reden wordt ook hier niet opgegeven.

Het is denkbaar, zelfs waarschijnlijk, dat de hogere geestelijkheid van het bisdom de actie van de Vlaamse Broeders niet bijzonder genegen was. Was het een toeval dat J. Stordeur, een ijverig lid van de Vlaamse Broeders, in oktober 1859 naar Hoei werd overgeplaatst en J. De Grove een jaar later naar de kleine parochie Horpmaal, dicht bij de taalgrens, als pastoor terechtkwam? Het valt ook op, dat iemand als Mgr. K.J. Bogaerts, die nochtans om zijn strijdbare Vlaamse sympathieën bekend was en wie het Vlaamse culturele leven in Limburg sterk ter harte ging, nooit enige toenadering had tot de Vlaamse Broeders en er nog minder ooit deel van uitmaakte²⁷. Ook J.B. Janné, een andere bekende vlaamsgezinde priester, liet zich kennelijk nooit in met het genootschap²⁸. Zou een Vlaamse Broeder als Van Gansen²⁹ in de ogen van de diocesane overheid bovendien wel persona grata geweest zijn? Daarbij herinnere men zich dat de Vlaamse Broeders zelf ooit de stelling verdedigden dat niet alleen de politiek, maar ook de clerus zich niet moest inlaten met de Vlaamse Beweging. (O., 26-8-57) Dat alles kon bezwaarlijka aan de kant van de hogere geestelijkheid sympathie wekken!

26. J.H.P. Craeybeckx, geboren te Sint-Truiden op 26 januari 1829. Sedert januari 1853 was hij er leraar wiskunde aan het stedelijk college. (DE VROEDE, a.w., p. 176, noot 11).

27. Van 1858, stichtingsjaar van de Vlaamse Broeders, tot eind 1861 verbleef Bogaerts als pastoor in Guigoven, een kleine landelijke gemeente op 12 kilometer van Hasselt. In 1861 werd hij grootvicaris van het bisdom Luik. Zie F. VAN VINCKENROYE over K.J. Bogaerts in: *Limburg*, 65, 1986, pp. 118-129.

28. Jan-Baptist Janné werd geboren te Kortesseem op 23 mei 1816. In 1838 werd hij leraar in Rolduc, in 1839 priester gewijd, in 1849 diocesaan inspecteur en in 1853 erekanunnik te Luik. Hij overleed in Kortesseem op 11 mei 1869. Hij publiceerde o.m. gedichten in *De Middelaer* en *School- en Letterbode*.

29. K.L. Van Gansen werd geboren in Westerlo in 1826, was later leraar aan het gemeentecollege in Beringen en daarna tot 1861 interimair directeur van dit college. Hij verloor die betrekking en voelde zich aangetrokken tot de liberale partij, was later nog wel gelovig maar niet meer kerks. Zie over hem M. HANSON, K.L. Van Gansen (1826-1899): een Vlaamse „Cultuur animator” in *Limburg*, in: *Limburg*, 65, 1986, pp. 18-25.

IV. Verdere activiteiten

Op 13 juni 1859 vergadert men in Sint-Truiden. Rachels leest er een hoofdstuk van zijn „Geschiedenis van den kerkzang” en Sneyers, toen nog voorzitter, draagt een gedicht voor onder de titel „Lastertongen”. Ondervoorzitter De Grove spreekt over het belang van een keurige uitspraak van het Nederlands. Hij besluit, daarvoor ook een oproep te doen aan alle Vlaamse genootschappen. Ulens brengt op het banket van de Vlaamse Grievencommissie te Gent op 26 juni een toast uit in naam van de Vlaamse Broeders.

Er wordt de leden gevraagd tegen eind augustus „hunne aenmerkingen over het voorloopig reglement” te maken, want dat zou in de volgende vergadering te Hasselt op 9 oktober besproken en definitief vastgelegd worden, hetgeen ook gebeurde. Er had toen ook een reglementaire bestuursherkiezing plaats. Het bestuur is nu als volgt samengesteld: de Corswarem wordt voorzitter en Vanwest-Ulens wordt ondervoorzitter. Milis en Van Gansen blijven deken en Vanderstraeten³⁰ is penningmeester-bibliothecaris. De Grove fungeert als secretaris. Na dit statutaire gedeelte leest Vandenreycken, „de oude puikdichter van Hasselt”, een gedicht voor „der vlaemsche tale ter eere”. Een ander lid, Michiels uit Halen, brengt een „beschryving van de muurschildering der beurs van Antwerpen” door de Hasseltse schilder Guffens en diens vriend Swerts. Het genootschap zou nu „een dertigtal werkende leden” tellen en „groeit nog dagelyks aen”. Het aantal ereleden zou twintig bedragen. „Men zal ook waerschyndlyk tegen eersten january een bundel uitgeven, dat de eerste lettervruchten der vlaemsche maetschappy zal rondstroeijen” (*O.*, 2-10-59). In twee nummers van oktober-november 1859 verscheen in *De O.* een opstel over *Koob van Maerlant*, ondertekend V.B.V.L., kennelijk de kapitalen als naamverkorting van het genootschap, maar wie er de auteur van was, is onbekend. Men wenste dus nu ook eigen literair werk naar buiten te brengen en te publiceren.

Sedert 2 oktober 1859 zijn er weer volop harde twisten en scheldpartijen in *De O.* tussen de „Kullagiemeester” van *De Hoop* en de Vlaamse Broeders. Eerstgenoemde zou in *De Hoop* geschreven hebben dat hij tegen de Vlaamse Beweging is omdat hij ze „nadeelig aen Godsdienst, Nationaliteit en Beschaving” acht. In *De O.* van 6 november lezen wij een correspondentie uit Sint-Truiden, ondertekend „Compassie”, die de strijd tegen de „Kullagiemeester” voortzet met o.m. deze zin: „Wy alleen zyn katholyk, zegt die goede ziel, en nogthans bevindt zich een harer opstellers heden nog onder de

30. Volgens A. LINTERS, *Het verenigingsleven in Hasselt (1831-1990)*. Licentiaatsverhandeling, RU Gent 1973, II, p. 23 was C.C.H. Vanderstraeten jeneverstoker, lid van de Soci  t   Litt  raire en M  lophiles en sedert 1866 erelid van de Soci  t   Royale de Musique et de Rh  torique. Van 1864 tot 1872 was hij burgemeester van Hasselt.

Vlaemsche Broeders; dus hy ook zal gedoemd en by gevolg uit *De Hoop* verbannen worden". Tot eind november vooral kan men dergelyk scheldproza lezen en wel onder verschillende schuilnamen.

Op 12 december heeft er in de Minderbroederskerk van Sint-Truiden ter nagedachtenis van Prudens Van Duyse een lijkdienst plaats, gecelebreerd door niet minder dan 9 priesters en waarbij De Grove de homilie hield. Van Duyse was erelid van het genootschap geweest.

Het nummer van 25 december spreekt met uitdrukkelijke lof over „Utile dulci” als over een zustervereniging waaraan de Vlaamse Broeders zich graag spiegelen, zich er zelfs mee vergelijken. De „Kullagie”-teksten moeten intussen een bron van ergernis gebleven zijn. Dat blijkt uit een artikel in *De O.* van nieuwjaarsdag 1860 en ook uit een „brief” van „eene opregte Truijenaer”. De volgende vergadering van de Vlaamse Broeders had op 8 januari 1860 plaats in het Sint-Truidense stadhuis. Er werden weer nieuwe leden „opgekozen”. Er wordt een dank- en felicitatiebrief gestuurd naar senator De Block die al sedert lange tijd in de senaat een verdediger was van Nederlandstalig onderwijs en ook de petitie van de Vlaamse Broeders in de Senaat gesteund had. De brief was ondertekend door voorzitter de Corswarem, ondervoorzitter Vanwest-Ulens, de leden P.F. Milis, Van Gansen, J. Vanderstraeten en door de secretaris J.B. de Grove. Senator de Block stuurt een antwoord.

De zittingen der Vlaamse Broeders van Limburg „worden telkens meer belangrijk. Ook groeit het getal der leden bij elke vergadering”. (O., 29-4-60) Op 22 april was er een bijeenkomst waarop de „volksdichter” Vandenreyken³¹ een „lofrede in rym” las waarin de voorzitter van het genootschap opnieuw geprezen wordt. Nog andere leesbeurten hebben die dag plaats. Men beslist „een smeekschrift” aan Kamer en Senaat te sturen. Een der leden las „eene verhandeling over de schrijfwyze van vier woorden”, waarvan de tekst meegedeeld wordt onder de titel „Gezigt - Nogtans - Lagchen - Ligchaem”. (O., 29-4-60) In augustus 1860 stuurt het genootschap een brief „Aen zyne Majesteit de Koning” naar aanleiding van de 29ste verjaardag van zijn „inhuldiging”. De vergadering spreekt haar verkleefdheid uit aan het vorstenhuis: „als leden van een nederduitsch Letterkundig Genootschap, doen wy zulks in eene tael die, hier te lande, onder uwe regeering heeft beginnen te bloeijen”.

De O. beklemtoont geregeld het belang van de Vlaamse Beweging: in een gezelschap werd beweerd „dat geen één kundig mensch vlaemsch kende”. Zo ver gaat „de franskiljonnerie van sommige Belgen in Parysche saus gebraden”. Verder: „Men schaemt zich slecht fransch te spreken — en dit is nogthans geene groote schand voor eenen Vlaming — en men spreekt zyne eigene tael dat het is om meê te weenen [...] Het komt ons dus voor als van het grootste

31. Zie over hem mijn artikel in *Limburg*, 65, 1986, blz. 243-247.

aenbelang dat men het Vlaemsch in de beschaeftde kringen zuiver en naer de letter spreke, dit zal zeker veel tot den bloei onzer Moedertael bydragen''.

Op een vergadering te Sint-Truiden in de loop van de maand september sprak een lid over de vraag: „Wanneer gebruikt men de bijvoegende wys?“. De „maetschappy telt reeds een vyftigtal werkende leden; de Eere- en Briefwisselende leden zyn nog talryker'' [...] en dus: „Vooruit, moedige taelmakers, voorwaerts onder uwe schoone leus *Concordia et labore!*''

De volgende gewone driemaandelijkse bijeenkomst heeft plaats op dinsdag, 19 maart 1861 en het verslag meldt dat het genootschap 100 frank als steun ontving van de Provincie en 50 frank van het gemeentebestuur³². Bovendien was de vergadering „byzonder merkwaardig geweest door de voordragt van een verslag der werkzaamheden van den letterkring sedert zyne inrigting, door den heer schryver der maetschappy³³ voorgelezen''.

Wat het ledenaantal betreft, scheen 1861 wel een gunstig jaar te zijn. Het genootschap zou tot 80 zijn aangegroeid. Nochtans: „de heer ridder de Corswarem, uit hoofde van zyne gedurige onpasselykheid en zynen slappen gezondheidstoestand, verlangt vervangen te worden in zyn ambt van voorzitter''. Men roept hem dan tot ere-voorzitter uit „onder het handgeklap en toejuiching aller leden''. Gregorius Van West³⁴ neemt intussen tijdelijk het voorzitterschap waar. Op de volgende drie-maandelijkse bijeenkomst op 12 mei 1861 wordt advocaat Ulens van Sint-Truiden de nieuwe voorzitter, maar als hij in de daarop volgende vergadering van 26 augustus zijn „inuldigings-redevoering'' houdt, vraagt hij meteen „door een meer kundig lid vervangen te worden want, zegde hy, hy was geen vlaemsch letterkundige'' (O., 1-9-61).

Het genootschap kondigt opnieuw de uitgave van de bundel opstellen aan die in de vergadering van 16 december, steeds onder voorzitterschap van Ulens, besproken wordt. Men beslist ook „dien bundel in de spelling, tegenwoordig algemeen aengenomen, die reeds lang in Holland in gebruik is te drukken. Men zal dus de klinkletters *a* en *u* met haer zelve en niet met de *e* verlenge'' (O., 18-12-61).

De aangekondigde bundel verscheen in de loop van 1862 bij H.-J. Ceysens te Hasselt onder de titel *Geschiedkundige Verscheidenheden*. De ledenlijst komt erin voor, evenals het reglement³⁵. De volgende bijdragen leest men er in:

- G. de Corswarem, *De Provincie Limburg voor den inval der Romeinen*, pp. 7-70;

32. Deze bedragen werden jaarlijks toegekend. De provincie betaalde haar laatste bijdrage in 1866. Het genootschap kreeg zijn laatste stadssubsidie in 1868. Zie LINTERS, *a.w.* II, p. 368.

33. Schrijver of secretaris was J.B. De Grove. Vermoedelijk had hij deze functie overgenomen van Traets die zich eind november 1858 in Ledeberg ging vestigen. Traets was immers intussen verbonden aan de School voor Burgerlijke Genie te Gent.

34. Blijbaar de Sint-Truidense drukker-uitgever G. Van west-Pluymsers.

35. Zie Bijlage achteraan.

- J.B. De Grove, *Maria van Braband. Tafereel uit de Vaderlandsche Geschiedenis* „XIII eeuw”, pp. 71-112;
- P. Vanschillebeek, *De Herdoopers te Munster. (Eene Chronyk uit de XVI eeuw)*, pp. 113-155;
- N.H. Rachels, *De Zang. Zyn godsdienstig gebruik*, pp. 157-196. Achter in het boekje staat als bijvoegsel, romeins gepagineerd: *Zang der Vlaemsche Broeders van Limburg*, pp. III-V., ondertekend P. Vanschillebeek en gedaateerd: Lentemaend 1859. Daarna volgt van p. VI tot p. XI de *Naemlyst der leden van 't genootschap* op dat ogenblik³⁶.

In augustus 1861 en in 1862 noemen de Vlaamse Broeders als hun „aenmoedigende leden”: Eerw. Heer Wouters, ere-kanunnik te Hasselt; Senator De Block te Gent; Ridder de Corswarem, erevoorzitter, oud-volksvertegenwoordiger en gemeenteraadslid te Hasselt De „Bestuerraed” bestaat uit: J. Ulens, voorzitter; Vanwest-Ulens, ondervoorzitter; P.F. Milis, deken van het genootschap, Vangansen, eveneens deken; Jakob Vanderstraeten, penningmeester en bibliothecaris; J.B. De Grove, secretaris.

Als stichters van het genootschap worden genoemd: H.J. Ceysens, uitgever te Hasselt; Ferd. Ceysens, notaris te Beringen; P.F. Milis, eigenaar en uitgever te Hasselt; J.B. De Grove, intussen pastoor te Horpmaal; W. Michiels, ontvanger te Halen; D. Traets, conducteur van bruggen en wegen te Gent; L. Van Gansen, leraar te Beringen; G. Vanwest-Ulens, handelaar te St.-Truiden.

De „Werkende Leden” (vermeld in 1861 en 1862), zijn: Kallen, vrederechter te Beringen; J.M. Mantels, kapelaan te Diepenbeek (vermeld als overleden); J.J. Clerx, pastoor te Lummen; Vandereycken, dichter te Hasselt; Eerw. Heer Laporte, leraar te St.-Truiden; Van Nierbeek, handelaar te St.-Truiden; Eerw. Heer Rachels, leraar te St.-Truiden; Eerw. Heer Vanschillebeek, leraar te Sint-Truiden; Michel Vanhooren van St.-Truiden; Michel Ceysens, muziekleraar te St.-Truiden; Peters, onderwijzer in Lummen; J. Lenaerts, geneesheer in Hasselt; G. Maricq van St.-Truiden; Peters, onderwijzer in Borgloon; P. Clerx, van Leuven (vermeld als overleden); Ed. Ceysens, geneesheer te Mechelen; J. Hoebanx, muziekleraar in St.-Truiden; Laeremans, gewezen gemeenteraadslid van St.-Truiden; De Greef-Vanwest van St.-Truiden; Warnots van St.-Truiden; F.L. Toen, leraar in St.-Truiden; I. Maris-Platel van Hasselt; Jan Ouwex van Rummen; H. Vandersmissen van Hasselt; J. Schoofs van Hasselt; Willem Milis van Hasselt; Moreau-De Cat van St.-Truiden; C. Van Brabant te Borgloon; Willem Dirix van Borgloon (vermeld als overleden); Vandereycken, geneesheer in Herk-de-Stad; Schuermans van Hasselt; De Creft van St.-

36. Een jaar vroeger, in 1861, had H.J. Ceysens een klein brochuurtje van 8 bladzijden uitgegeven met de titel „*Reglement van het letterkundig genootschap de Vlaemsche Broeders van Limburg*”. Daarop volgt de naamlijst van de leden: de „Aenmoedigende Leden”, de „Bestuerraed”, de „Stichters des Genootschaps”, de „Werkende Leden” en de „Eere-Leden”. Deze lijsten stemmen overeen met die uit de „Geschiedkundige Verscheidenheden”.

Truiden; Vanvinckeroy van Hasselt; Paul Ulens van St.-Truiden; Gonnissen te Maasmechelen³⁷.

Als ereleden worden vermeld: Timmermans, eredirecteur van de Middelbare school in Maaseik; Baron Jules de St. Genois, bibliothecaris te Gent; Michiel Davidts, pastoor in Drogenbos; Kan. J.B. David, hoogleraar te Leuven; Emm. Vanstraelen te Antwerpen; Clerix, vecarts in Turnhout; Prud. Van Duyse, letterkundige te Gent; De Beck, vrederechter te Zottegem; G. Adriaens, uitgever van „De Tyd” te Brussel; H. Van Peene, toneeldichter te Gent; F.A. Snelaert, geneesheer te Gent; Vanacker, advocaat te Gent; De Baets, advocaat en volksvertegenwoordiger te Gent; Van Boeckel, hoofdredacteur van de „Beurze-Courant” te Gent; De Potter, mederedacteur van de „Beurze-Courant” te Gent; K.A. Vervier, letterkundige en provincieraadslid te Gent; P. Blommaert, letterkundige te Gent; J.F. Heremans, atheneumleraar te Gent; P. Ecrevisse, vrederechter te Eeklo; Dieryckx, notaris te Balen; Eerw. Heer Debo, leraar te Brugge; Deprost, oud-leraar en directeur te Mechelen; Leop. Adriaens, handelaar te Diest; Havermans, uitgever van de „Dyle- en Demerbode” te Diest; H. Conscience te Kortrijk. De driemaandelijke vergaderingen hebben geregeld plaats. Een tijdlang bekommeren de Vlaamse Broeders zich bijzonder om het gebruik van *het Nederlands* in gerechtshoven en ook om de verplichte kennis der beide landstalen voor alle ambtenaren. (O., 10-11 en 11-12-61)

In 1862 melden de Vlaamse Broeders met fierheid dat hun medelid Van Gansen de prijs kreeg van het „*genootschap der Belgische onderwijzers*” te Brussel voor de verhandeling over „De invloed van het lager onderwijs, en hoe die invloed best kan benuttigd worden om in België matigheidsgenootschappen tot stand te brengen” (O., 22-10-62)³⁸. Op de volgende gewone vergadering van 29 oktober in Sint-Truiden bieden de Vlaamse Broeders aan hun geëerd medelid daarom een geschenk aan, namelijk een „zilveren bokael” (O., 5-11-62), nadat zij hem feestelijk onthaald hadden met erewijn, bloemen en verschillende toespraken, onder meer door voorzitter Ulens, Milis en ere-voorzitter de Corswarem. Daarna riep men senator de Pitteurs uit „tot Vlaemschen Broeder”. Op de voormelde oktobervergadering van 1862 las Vandenreycken nog drie gedichten voor.

Ter vergadering van 16 december 1862 geeft De Grove een overzicht van de jaarwerking, waarbij hij het afsterven memoreert van de leden Dierix uit Borg-

37. Wij geven de (soms onvolledige) namen zoals zij in de lijst vermeld staan. Wij stelden ook geen nader onderzoek in over de nauwkeurige identiteit van de leden.

38. In 1853 kreeg Van Gansen al een eervolle vermelding in een prijskamp van de „koninklyke akademie van België” met zijn „Leven en werken van Erasmus” en in 1858 zou hij bekroond geweest zijn in een prijsvraag van de Turnhoutse maatschappij *De Dageraad* met een „historisch tafereel uit de geschiedenis der Kempen”, meer bepaald „over de abdy van Tongerlo, derzelver laetsten prelaet Godevaert Hermans, het werk der Bollandisten in die abdy overgevoerd en voortgezet”. Daarvoor vierde men Van Gansen eveneens in Turnhout op 7 februari 1859. (O., 10-11-62)

loon, Clerx uit Hoeselt, de Houthalense priester Mantels, later onderpastoor in Diepenbeek, en van de medestichter notaris Ceysens van Beringen. Vanschillebeek leest een verhandeling over de invloed der school en twee gedichten, één over „de school” en één over „de bron”. Ook Vandenreycken („die man is onuitputtelyk”) las Vlaamse-strijdgedichten voor.

Opmerking verdient de volgende passus uit De Groves toespraak: „de belangen onzer tael vergden dat wy ons meestal bezig hielden met onze regten te doen gelden en onze maetschappy te verdedigen. Thans zyn wy tot dus verre gevorderd, dat onze regten overal gekend zyn, en onze maetschappy eenen rang in de Provincie en Land bekleedt, die ons toelaet meerder ons met het inwendige te bekommeren en ons aen onze eigene volmaking in de vaderlandsche Letterkunde over te leveren” [...], „wy allen wy kunnen onze moedertaal, en zyn wy geene Letterkundigen in den volmaekten zin des woords, wy zullen het trachten te worden” (O., 20-12-62).

Er wordt verder melding gemaakt van een vergadering d.d. 19 maart 1863 waarop Rachels en Van Gansen een lezing hielden over een niet genoemd onderwerp.

Op 10 februari 1864 sturen de Vlaamse Broeders een uitvoerige petitie aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers, waarin opnieuw gelijkheid van Vlaams- en Franssprekenden wordt geëist.

In november 1864 bestond het plan, een tweede bundel verzameld werk van leden uit te geven, want voor dat doel stelde het Ministerie 200 frank ter beschikking. Het werk is echter nooit verschenen. Op voorstel van Milis besliste men ook „dat verschillende stukken die in de boekenkast berusten in de Onafhankelyke zullen gedrukt worden (O., 13-11-64).

De „Nederduitsche Bond” van Antwerpen hield in diezelfde stad op 27 november 1864 een landdag voor de Vlamingen uit alle gewesten. De Grove voerde er het woord. *De Eendragt* van 11 december 1864 bracht er een verslag van en schreef onder meer: „Eerw. Heer de Grove, afgevaardigde der Vlaamsche Broeders van Limburg, die een nieuw bewijs aanhaalde hoe de vlamingen in het *fransch* veroordeeld worden, zonder den rechter te verstaan”³⁹.

J.B. De Grove bleef intussen actief. Te oordelen naar zijn stijl en belangstellingspunten, schrijft hij af en toe nog een tekst voor *De Onafhankelyke*, maar activiteitsverslagen en berichten worden nu toch zeldzamer. Dat had meer dan waarschijnlijk te maken met zijn afgelegen verblijfplaats Horpmaal, waar hij nu pastoor was. Als secretaris zou hij dan ook in de vergadering van 13 november 1865 zijn functie neerleggen en vervangen worden door een zekere Vanoirbeek uit Sint-Truiden. In dezelfde vergadering worden nog drie leden uit Tie-

39. *De Eendragt*, Veertiendaagsch tijdschrift voor letteren, kunsten en wetenschappen, jrg. 19, nr. 12, p. 44.

nen aangenomen, namelijk P.J.H. Brouwers⁴⁰, D. Claes⁴¹ en een mij overigens onbekende Nelissen. Men koos toen ook vrederechter Kallen van Beringen tot deken van het genootschap ter vervanging van de overleden Milis. De Grove hield ter vergadering van 13 november 1865 een lijkrede voor de afgestorven stichtende leden Milis en Michiels. Men stelde op die dag ook in het vooruitzicht dat op de eerstvolgende bijeenkomst in 1866 Van Gansen en Dr. Ceysens⁴² een lezing zouden houden. Op deze reünie van november 1865 met een welgevulde agenda, werd bekend gemaakt dat de Leuvense hoogleraar Ubaghs⁴³, een Nederlands-Limburger van geboorte die meteen „aenmoedigend lid” werd, al zijn Nederlandstalige werken aan de genootschapsbibliotheek schonk. Er werden ook nog spreekbeurten gehouden door het medelid de Greeff-Vanwest uit Sint-Truiden en door Rachels. Tenslotte trof het genootschap de beslissing dat voortaan de officiële spelling zou gebruikt worden. (O., 3-12-65) Slechts sporadisch blijkt nu nog iets over werkzaamheden van de Vlaamse Broeders. Zij sturen een brief met gelukwensen aan de kroonprins bij gelegenheid van zijn huwelijk (O., 28-4-67). Wel vernemen wij dat op het elfde Taal- en Letterkundig Congres te Leuven van 6 tot 8 september 1869 het genootschap „door verscheidene harer leden”, onder wie Van Gansen en oud-atheumleraar Crets, zou vertegenwoordigd zijn. (O., 22-8-69)

* *
*

In kort bestek weze gerecapituleerd dat waarschijnlijk het idee om in Limburg een taal- en letterkundig genootschap op te richten van David Traets kwam. In pastoor J.B. De Grove van Halen vond hij een enthousiast medewerker van het eerste uur en P.F. Milis zou daarbij als drukker en uitgever onschatbare diensten bewijzen om het concept te propageren. De ledenwerving kwam aanvankelijk moeilijk van de grond. Door het vertrek van Traets naar Gent in 1858, de dood van Milis in 1865 en de overplaatsing van De Grove naar Horp

40. Zie over P.J.H. Brouwers o.m. J. BERGERS en J. VENKEN in *Maaslandse Sprokkelingen*, Stokkem 1981, nr. 1.

41. Zie over Désiré Claes vooral de gelijknamige tentoonstellingscatalogus [door Thea Jansen], Tienen-Hasselt 1986 en *Wetenschappelijke Tijdingen* 45 (1986), nr. 3.

42. Dokter Ceysens was destijds geneesheer in Geetbets. Hij schreef een geneeskundig werkje onder de titel *Des diphthéries*.

43. G.C. Ubaghs was hoogleraar in de theologie aan de Leuvense universiteit. Hij werd op 26 november 1800 in Berg-Terblijt bij Valkenburg geboren en priester gewijd te Mechelen op 13 juni 1824. Het H. Officie keurde sommige van zijn stellingen af. Vier jaar later, in 1865, nam hij ontslag te Leuven. Hij stierf daar op 15 februari 1875.

maal in 1860, verloor het genootschap zeker fundamenteel gezag en dynamisme. De laatste der meest strijdbare figuren, pastoor De Grove, stierf in 1867.

Men kan rustig stellen dat de Vlaamse Broeders een belangrijke rol hebben gespeeld om het Vlaams-culturele bewustzijn in Limburg te activeren, minder weliswaar door hun interne activiteit, maar meer door de zeer frequente berichten en propaganda-artikelen in *De Onafhankelyke*. De uitgebreide commentaren die *De Onafhankelyke* leverde i.v.m. de Vlaamse Broeders, waren een klankbord en vormden een vrij duidelijk beeld van evolutie en toestanden in het Vlaams-culturele leven in Limburg gedurende de jaren 1855-1870. Vooral Traets, De Grove en de Ceysensen zijn daaruit niet weg te denken.

Voorlopig blijft de oppositiefiguur van H. Creten in dat verband nog enigszins enigmatisch. Een afzonderlijke studie over hem, ook als romancier en als een der meest populaire vertellers in Limburg van die tijd, blijft een noodzaak.

V. Het einde

De verspreiding en het overlijden van belangrijke leden zullen wel geleidelijk een gebrek aan cohesie hebben veroorzaakt in het genootschap.

Wellicht moet ook in de succesvolle opkomst van de vereniging „De Ware Vrienden”, die aanvankelijk grotendeels uit plaatselijke jongeren, „de burgerjongheid onzer stad”, bestond en weldra erg actief zou worden, als een oorzaak van stagnatie en traag verval bij de Vlaamse Broeders aangezien worden. Onder de naam „Les vrais amis” werd deze vereniging in 1862 opgericht. Haar doelstelling was toen: „*la culture de l'art dramatique et la propagation des sentiments d'union et de fraternité entre la jeunesse de la ville de Hasselt*”⁴⁴. Een strijdende Vlaamsgezindheid kwam niet goed over bij de Hasseltse burgerij, die bovendien voor een aanzienlijk deel zowel enigszins verfranst als min of meer liberaliserend was.

Toch moet de zich inmiddels „De Ware Vrienden” noemende kring de geest van de Vlaamse Beweging hebben aangevoeld. Wellicht gebeurde dat onder de invloed van een ook elders groeiend liberaal-Vlaams bewustzijn. De „Ware Vrienden” beoogden sedert 1867 stilaan meer „onderwijs, beschaving en volksvermaak”, meer bepaald „het beoefenen der tooneelkunst” en de oorspronkelijk Franse naam „Les vrais amis” veranderde in de „Maetschappij De Ware Vrienden”

In 1869 en volgende jaren behaalden De Ware Vrienden verschillende prijzen met Vlaamse toneelopvoeringen, o.m. te Antwerpen, Oostende⁴⁵ en Brus-

44. A. LINTERS, *a.w.*, II, blz. 394.

45. De bekende Désiré Claes, toen ook lid van „De Ware Broeders”, schreef in 1873 een lofdicht over het succes van de Ware Vrienden in Oostende. Het gedicht werd gepubliceerd in De

sel⁴⁶. In 1875 werd het doel van de Ware Vrienden zelfs als volgt omschreven: „*onderwijs, beschaving en volksvermaak*” evenals „*strijden voor de Vlaamsche Zaak uit al hunne krachten en met onvermoeiden ijver werken tot vooruitgang en opluistering onzer dierbare moedertaal, ziedaar het eenige doel der Ware Vrienden*”⁴⁷.

Een datum, ook maar bij benadering, waarop de Vlaamse Broeders hun werkzaamheden definitief hebben stopgezet, is mij niet bekend. Vermoedelijk omstreeks 1870 of nog eerder zal het genootschap een geleidelijke dood zijn gestorven.

In ieder geval speelde het een belangrijke rol in de Vlaamse Beweging die in Limburg vertraagd van de grond kwam.

Berkenlaan 6
3500 Hasselt

BIJLAGE:

REGLEMENT

(Aengenomen ter zitting van 9 oktober 1859)

- Art.I. - Het genootschap draegt den naem: *De Vlaamsche Broeders van Limburg* en neemt voor leus: *Concordia et labore*.
- ART.II. - Het Genootschap heeft tot doel de vlaemsche letterkunde te beoefenen en de regten onzer moedertael te verdedigen. Alle staatkundige vraegpunten en andere vreemd aen het doel zyner instelling, worden buiten zynen kring gesloten.
- ART.III. - Het is uit *eer* - en *werkende leden* samengesteld.
- ART.IV. - Kunnen als Ereleden gekozen worden al diegenen welke, door hunnen maetschappelyken stand of eigen verdiensten, in staet zyn de poogingen des Genootschaps te begunstigen.
- ART.V. - De Ereleden worden in alle zittingen toegelaten en kunnen, even als de werkende leden, aen de beraedslagingen deel nemen; doch zy hebben geen stemregt.
- ART.VI. - De werkende leden zyn:
- 1° De heeren stichters des Genootschaps.
 - 2° Die welke voor den tweeden zondag van herfstmaend 1858 den letterkring zyn bygetreden.
 - 3° Eindelyk die welke als zulkdanig naderhand zyn aengenomen.
- ART.VII. - De aenneming zoo van eer- als van werkende leden geschiedt op de volgende wijze: De aengeboden leden worden veertien dagen voor de zitting aen den

O. van 4 mei 1873. Dezelfde Désiré Claes hield als lid van de „Société des Mélaphiles” te Hasselt in dat jaar bij deze vereniging voor het eerst een Vlaamse voordracht. In 1876 verliet hij de vereniging. Hij werd lid van de Kon. Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde en stierf te Namen op 7 maart 1910.

46. A. LINTERS, *a.w.* II, pp. 400-401.

47. Beide gecursiveerde citaten ontleende ik aan A. LINTERS, *a.w.* II, p. 395.

heer voorzitter bekend gemaakt, en deze voegt hunne en hoedanigheden in het uitnoodigingsbriefje dat acht dagen voor de zitting aen ieder lid gestuurd wordt.

Alle aenneming geschiedt by geheime stemming en de voorgestelde leden moeten de meerderheid der aanwezige stemmen vereenigen.

ART.VIII. - Elk werkend lid stort jaarlyks in zitting van herfstmaend de som van *vier franken* en reket het zich eenen pligt de vier jaarlyksche zittingen by te woonen.

ART.IX. - Ieder lid volbrengt zyne leesbeurt met een stuk van eigen vinding of eene vertaling voor te dragen.

De voorgelezen stukken worden de eigendom des Genootschaps.

ART.X. - Het Genootschap wordt bestuurd door eenen raed van zes leden: eenen voorzitter, eenen onder-voorzitter, twee dekens, eenen schat- en boekbewaerder en eenen schryver.

ART.XI. - De voorzitter zorgt voor het onderhoud der orde en regeltucht gedurende de zittingen: hy alleen geeft de spreekbeurten en kan ze ook om gewigtige redens afnemen.

By zyne afwezigheid of wanneer er een voorstel, door hem zelve gedaen, behandeld wordt, bekleedt de onder-voorzitter of een der dekens zyne plaats.

Zoo in eene stemming een gelyk getal briefjes *voor* en *tegen* gevonden werd, dan is de stem des voorzitters beslissend.

ART.XII. - De schryver is met de briefwisseling gelast en wordt daer voor schadeloos gesteld.

ART.XIII. - De voorzitter en schryver worden voor vyf jaren gekozen; van de vier andere leden des hoofdraeds gaet jaarlyks één af.

Allen kunnen herkozen worden na verloop van den tyd hunner aenstelling.

ART.XIV. - De schatbewaerder is gelast met de inbeuring der gelden, en met de uitgaven, die op mandaet van den secretaris, door den voorzitter geteekend, moeten geschieden.

De hoofdraed zal de rekeningen nazien, eer zy de vergadering worden voorgelegd.

ART.XV. - Geene boeken worden te leen gegeven zonder schriftelyke erkentenis van den leener. De boekbewaerder is voor de boekery verantwoordelyk.

ART.XVI. - Een lid dat zich aen slecht gedrag of belediging tegen het Genootschap pligtig maakt, kan op voorstel des bestuerraeds van de societeit afgestemd worden; doch hierin moeten ten minste twee derden der aanwezige leden het eens zyn.

ART.XVII. - Jaarlyks hebben er vier gewoone zittingen plaats, twee te Hasselt en twee te St.-Truiden.

Het tijdstip elker bijeenkomst wordt in de voorgaende zitting bepaeld, alsmede de leesbeurten en dagorde. Daerenboven wordt de dagorde nog in het uitnoodigingsbriefje aen al de leden medegedeeld.

ART.XVIII. - Elk lid neemt plaats volgens orde zyner aenneming; in geval van gelyktydigheid geeft de ouderdom voorrang.

ART.XIX. - Elke zitting vangt aen met de lezing van het verslag der vorige. Daarna volgen de beurtlezingen en eindelyk onderzoekt men de voorstellen aen de dagorde.

ART.XX. - Op het einde der zitting heeft elk lid regt eenige vragen nopens vlaemsche tael- en letterkunde voor te stellen, welke dan in de volgende zullen opgelost worden door leden die de voorzitter zal benoemen.

ART.XXI. - In zitting van Herfstmaend worden de rekeningen geëffend.

Na die zitting wordt een feestmael gehouden waeraen alle eer- en werkende leden kunnen deelnemen, en welk door de tegenwoordig zynde leden bekostigd wordt.

ART.XXII. - De leden der verbroederde kringen zyn gelyk gesteld aen de ereleden. Aldus gedaen in zitting als boven vermeld.